

som Historie og Geografi staar til hinanden i Centralasien, at Værket maa betegnes som et af de mest fremragende, der hidtil er fremkommet fra disse Jordens gamle Kulturcentre. Forf.s let flydende Pen og de mange fortrinlige Illustrationer og Kort sikrer yderligere dette Værk en blivende Plads i den bedste geografiske Literatur.

Ole Olufsen.

Ivar Hallberg: L'Extrême Orient dans la littérature et la cartographie de l'Occident des XIIIe, XVe et XVe siècles. Étude sur l'histoire de la géographie. Göteborg 1907. (Upsala-Dissertation.)

Denne 573 Sider tykke Bog trodser alle danske Begreber om en Doktorafhandling. Men dermed skal ikke være sagt, at Værkets videnskabelige Værd i nogen Maade staar under det, der ydes i danske Dissertationer. Langt snarere er Forholdet det, at man herhjemme fordrer Bøger af en bestemt Type, af et særligt Snit til Brug ved Disputatser, medens man altsaa i Sverige — i alt Fald i Upsala — intet Hensyn tager til det formelle, men regner videnskabelige Arbejder for gode til at kreere Doctores paa, af hvad Art Arbejdet end er, og i hvilket Klædebon det fremtræder.

Hallbergs Bog er nemlig ikke nogen Afhandling i egentlig Forstand, men simpelthen et Leksikon over Stednavne, som i den senere Middelalder forekommer i Vesterlandenes Literatur, og som vedrører det nordlige, østlige og sydlige Asien. Ved hvert Navn tilføjes de Legender, Fabler eller positive Efterretninger, som hos de vesterlandske Forfattere og Kartografer knyttedes til det vedkommende Sted, og der gøres samtidig Rede for, hvilket moderne Stednavn de gamle Navne maa identificeres med. Hallbergs personlige Meninger, hans egne Domme indskrænkes til et beskedent „selon moi“, som anbringes, naar hans Navneidentifikation ikke stemmer med de tidligere Forskeres. Hele Arbejdet foreligger paa Fransk, hvad der atter vilde være umuligt ved en københavnsk Dissertation; den skal nemlig skrives paa Dansk eller Latin — Latin!

Bærer Hallbergs Bog Vidnesbyrd om, at „alma mater“ i Upsala er mere medgørlig end hendes strænge Søster i København, saa viser den i ikke ringere Grad, at de nyere videnskabelige Metoder er begyndt at trænge ind ogsaa paa Geografihistoriens Omraade. I dette Tilfælde er det altsaa den leksikale Metode, der er anvendt, i Forbindelse med en bestemt Afgrænsning af Stoffet og en saa vidt mulig udtømmende Behandling

indenfor de valgte Grænser. I Virkeligheden er det i mindre Maalestok et lignende Princip som det, der ligger til Grund for den for to Aar siden paabegyndte Publikation af Sveriges Stednavne „Sveriges Ortsnamn“, der uden Sammenligning er det, baade hvad Udførelse og Metode angaar, ypperste og størst anlagte Værk, der hidtil er fremkommet i Norden paa Geografihistoriens og Topografiens Omraade.

Medens den kildekritiske Metode hidtil ikke har vundet Indpas hos Geografihistorikerne — Gustav Storm dannede dog i saa Henseende en Undtagelse —, synes den systematiske Tællemetode nu at vinde Terræn blandt svenske Videnskabsmænd, og lad os sige det straks: i Topografiens og Geografiens Historie er denne Metode ganske særlig anvendelig. Navnlig naar Talen er om Stednavne og om geografiske Lokaliteters Beliggenhed (Længde og Bredde), er det den systematiske Optælling og tabellariske Sammenstilling, der maa til for at øve en virkelig sikker og paalidelig Kritik af Kilderne. Men saa kommer man ogsaa ad denne rent mekaniske Vej til langt sikrere Resultater end ved Arbejdet med Folkenes politiske Historie, hvor det psykologiske Moment stadig spiller ind.

Nu er der maaske dem, der vilde sige, at naar man arbejder saaledes helt mekanisk og systematisk, saa faar Forfatteren ikke synderlig Anledning til at vise sine videnskabelige Evner; men dette er en fuldstændig Misforstaaelse. Først og fremmest er Nøjagtighed og Evnen til at arbejde metodisk netop Hovedbetingelser for at opnaa solide videnskabelige Resultater; men dernæst vil man ved at se nøjere paa en Bog som Hallbergs gøre den Opdagelse, at Forfatteren under sit Værks Tilblivelse har fældet kritiske Domme i Mængde til Vurdering af de Kilder, han arbejdede med. Forskellen mellem ham og Forskeren af den gamle Skole er blot den, at den sidste sætter hver af disse Domme i Glas og Ramme og udstiller dem til Publikums Beskuelse, ledsaget af reklamerende Bemærkninger, medens Hallberg ganske stille føjer Navnet ind paa sin rette Plads uden at nævne et Ord om, at det er sket efter en grundig og kritisk Overvejelse. Men saa er der desuden den endnu større Forskel, at den, der arbejder som Hallberg gør, er *nødt til* at fælde en kritisk Dom for hvert eneste Stednavn, der findes i de Kilder, han i Følge sin Op-gaves Begrænsning maa tage med; den anden, der foretrækker den fortællende eller ræsonnerende Afhandlings Form fremfor den leksikale, han nøjes klogelig med i Ny og Næ at plukke det Stof frem, han mener at have noget morsomt eller forstandigt at sige om — og lader Resten ligge.

At Værker som Hallbergs ikke blot er mere udtømmende, men i Virkeligheden langt mere videnskabelige end Bøgerne af den gamle, kendte Type, det indser man bedst, naar man tænker over, hvorledes en Bog som Hallbergs bliver til.

Naar Forfatteren har valgt sin Opgave og fastsat Grænserne for den, bliver hans første Skridt at skaffe sig et Overblik over, hvilke Kilder han har at gøre med. Her bliver ikke Tale om at vælge og vrage; alt bør med, for saa vidt det overhovedet er kendt og tilgængeligt.

Saa begynder Gennemgangen af Kildernes Navne og Beskrivelser; heller ikke her er der Tale om at vælge; alt skal med; og da det hele skal ordnes leksikalt, maa Stoffet samles paa løse Blade eller Sedler, der efterhaanden som Materialet vokser, maa ordnes alfabetisk og forsynes med talrige Henvisninger.

Naar endelig det store Arbejde med Udskrivningen af samtlige Kilder er foretaget, forestaar den vanskeligste Del af Arbejdet, den kritiske Sondring af Stoffet. I det foreliggende Tilfælde beror det som sagt paa en stadig Navneidentifikation, idet hvert eneste et af de uddragne Navne skal sidestilles et moderne Navn og desuden sammenstilles med alle de andre forekommende Former af samme Stednavn.

At dette ikke altid er saa lige til, vil enhver vide, der har beskæftiget sig med middelalderlige Kilder. Lad os tage det første, bedste Eksempel: Hos Fra Mauro (1459) findes Navnet Spahan, Schiltberger (15. Aarh.) har Hispahan, Hispahen, Hissspahan og Hyspahan, medens det saakaldte medicæiske Verdensatlas fra 1351 har Ispam; i alle disse Tilfælde drejer det sig om Byen Ispahan i Persien, skønt Navnene begynder med tre forskellige Bogstaver (I, H og S).

Nu samler Hallberg alle de Meddelelser, de gamle Bøger og Kort har om denne By, under Navnet Ispam, fordi dette er den ældste Form, hvori det forekommer. Det kunde synes naturligere at samle det hele under Byens moderne Navn; men da det ofte er tvivlsomt, om Identifikationen med det moderne Navn er rigtig, og de gamle Navne desuden kan være forsvundet eller en Navneforandring have fundet Sted, er det ganske korrekt at bære sig ad, som Hallberg gør.

Derpaa samles ogsaa alle Varianterne (Spahan og de forskellige Former med H) under Ispam, og der laves Henvisninger til denne Form henne under H og S samt under det moderne Navn Ispahan, og dermed skulde dette Navn normaliter være behandlet færdigt. Imidlertid findes der hos Marco Polo (1254—1324) en Provins i Persien med Navnet Istanit, og Fra Mauro

har et dertil svarende Istaruch. Om begge disse Navne mente Pauthier og Yule, at det maatte være det samme som Ispahan. Hallberg giver dem Ret heri, men samler dog Navnene selv og hvad der fortælles om dem, som en Artikel for sig under Istanit; men selvfølgelig henvises der til Ispam og omvendt.

Tager man Hensyn til, at de østasiatiske Navne sikkert jævnlig har voldt store Vanskeligheder — langt større end et Navn som Ispahan — vil man let begribe, at det Arbejde, der er lagt i denne Bog, er stort; men man vil ogsaa forstaa, at der, om Udførelsen staa Maal med Planen og Metoden, fremkommer en første Klasses Haandbog for dem, der beskæftiger sig med Asiens ældre Historie og Geografi.

Medens der efter det, vi her har fremført, intet er at indvende mod Bogens Plan og Metode, og de valgte Grænser, baade hvad Tid og Omraade angaar, er forsvarlige, kan der gøres enkelte Indvendinger, hvad Arbejdets Udførelse angaar.

En ganske nærliggende Indvending vil sikkert fremkomme, selv om en nøjere Betragtning vistnok vil bringe de fleste til at indrømme, at Indvendingen snarest er uberettiget. Hallberg angiver største Parten af de af ham anførte Beretninger og Legender i fransk Oversættelse i Stedet for at citere Stedet i ordret Gengivelse paa den vedkommende Kildes eget Sprog. Man faar altsaa kun at vide, at „Byen hedder Snærpe“, men ikke præcis Besked om, „hvor den snærper hen“. Man maa lade sig nøje med at blive henvist til vedkommende Kilde og faa at vide, at der i den staa omtrent saadan og saadan; men skal man bruge Stedet eller citere det, maa man gaa til Kilden selv. Da Hallberg altid samvittighedsfuldt angiver denne, saa klarer man sig jo, saa længe Talen er om almindelig Literatur; men naar det gælder de gamle Kort, er man værre faren. Dels er der ikke saa mange Biblioteker, der ejer Værker som f. Eks. Ongania-Fischers Samling af middelalderlige Kort, dels er det ikke saa lige til for enhver at tolke de skrevne Legender paa Kort som „Atlas catalan“ fra 1375, selv om man af dette Kort besidder den store franske Publikation¹⁾, som Hallberg ikke synes at kende. For den Art haandtegnede og sædvanligvis kun i Faksimile foreliggende Kort²⁾ vilde det have været

¹⁾ Choix des documents géographiques conservés à la bibliothèque nationale, Paris 1883.

²⁾ „Atlas catalan“ foreligger i Tekstform med Oversættelse i Notices et Extraits, som Hallberg i Reglen henviser til; men denne Navnetolkning af Buchon og Tastu er saa slet, at

bedst for Benytteren altid at have faaet selve Citatet — allerhelst med fransk Oversættelse; men maaske vilde Bogen derved være vokset stærkt og Enheden i dens Anlæg gaaet tabt, saa at Hallberg muligvis alligevel har valgt det rette.

Derimod har han paa et bestemt Punkt ikke strakt sig vidt nok, hvad Udnyttelsen af de forhaandenværende Kilder angaar, idet han forbigaar Angelino Dalortos asiatiske Stednavne. Denne berømte Korttegners første Kort fra Aaret 1325 gaar ganske vist kun til Asiens Grænse; men hans yngre Kort fra 1339 (Periplus Tavle VIII—IX) gaar et godt Stykke ind i Asien og giver ikke faa Stednavne og Legender, som kun delvis genfindes paa „Atlas catalan“. Da Dalortos Kort er et af de ældste og bedste italienske Kompaskort, er det en Fejl at forbigaa det, og denne Forbigaaelse forringer Bogens Værdi. For at blive ved det anførte Eksempel kan det nævnes, at Formen spaann for Ispahan findes paa dette Kort fra 1339. Der kan anføres en Række andre Navne, som her for første Gang forekommer paa et geografisk Kort, og baade Navne og Legender, som det er af Interesse at sammenligne med de ældre Kilder: Jepta, Vssu (Usn hos Hallberg), Chessi, Marga, Ircanja, Zizera, Borga, Jormā, Sara, Spauar, Carsiri, Golfacam, Insula de chis og Legender om Persien, det indiske Hav, Dronningen af Saba, Ararat og Noahs Ark samt om Regenten vjbech (Usbeg) i Sarai, paa hvilket sidste Sted „Atlas catalan“ fra 1375 nævner Janibech (Djanibeg), som, efter hvad Hallberg oplyser, virkelig først kom til Magten 1341, to Aar efter at Dalortos Kort blev til.³⁾

Der er vel næppe Tvivl om, at den her paatalte Undladelsessynd skyldes det, at Dalortos Kort er for-dærvet og i alt Fald i Reproduktioner ofte ganske ulæseligt. Ved Hallbergs Bog faar Kortudgivere altsaa atter en Mindelse om, at til en Udgave af et gammelt Kort hører der ikke blot et Faksimile men ogsaa en Tabel over Kortets Navne læst efter Originalen, helst med Forklaring af deres Betydning. Mangler denne, bliver Resultatet altsaa, som vi her ser, at de Folk, paa hvem Kortudgaverne i første Linie er beregnet og

det bestemt maa fraaades at fæste Lid til den. Talrige Varianter hos Hallberg fremkommer ved, at Buchon og Tastu har læst Navnene anderledes end andre, der omtaler Kortet. Hallberg havde her gjort klogest i at gengive sin egen Tydning af Faksimilet og ikke medtage de gale Tolkninger som Varianter.

³⁾ Her faar man et særdeles interessant Bevis for, at de sydevropæiske Korttegnere ikke blot kopierede deres Forgængere, men ogsaa fra fjærne Lande fik Beretninger, der hjalp dem til at holde deres Kort à jour.

som gør den bedst mulige Brug af dem, ikke evner at udnytte dem, og da maaske som Hallberg gaar helt uden om dem.

I denne Sammenhæng maa det fremhæves, at Forfatteren i Modstrid med Bogens Titel, der nævner det 13—15. Aarhundrede, ikke medtager Kilder længere end til Aar 1459 (Fra Mauro). Denne Begrænsning kan meget let forsvares, saa meget lettere som den egentlige Middelalder var forbi med Bogtrykkerkunstens Opfindelse, og Klassikerudgaverne fra den efterfølgende Tid — navnlig de trykte Ptolemæusudgaver med deres mange „moderne Tavler“ — medførte en Sammenflydning af de antike og de middelalderlige Kilder, som vel næppe vilde have sprængt Rammerne for Hallbergs Værk, men dog have gjort dets Indhold langt mindre homogent end det nu er. Kun har man maaske Lov til at betvivle, at det var rigtigt at forbigaa det berømte Borgia-Kort, som i alle Tilfælde væsentlig hører den ældre Tid til, selv om det muligvis er blevet til efter Aar 1459.

Efter alt det her fremførte tør det hævdes, at Hallbergs Bog fraset en enkelt Mangel, baade hvad Anlæg, Fremstillingsmaade og Udførelse angaar, er et solidt og særdeles nyttigt Arbejde, paa Højde med den moderne Videnskabs Fordringer.

Axel Anthon Bjørnbo.

R. E. Peary, Nearest the Pole. A Narrative of the Polar Expedition of the Peary Arctic Club in the S. S. Roosevelt, 1905—1906. London 1907.

Robert Peary løb i 1905—6 paany Storm mod Nordpolen — for saa vidt uden Held, som han heller ikke denne Gang naaede at plante Stjernebanneret paa den 90. Breddegrad, men dog med det Resultat, at han naaede 87° 6', n. Br. d. v. s. 33' eller lidt over 8 Mil længere mod Nord, end nogen tidligere havde været. Derved generobrede han for sit Fædreland, de forenede Stater, en Rekord, som det sad inde med i Aarene 1892-95. Det var Løjtnant Lockwood, der paa den ulykkelige Greely-Ekspedition i 1882 erhvervede denne Rekord for Amerika. Fridtjof Nansen tog den i 1895 paa den første Framekspedition fra Amerikanerne; men allerede i Aaret 1900 maatte han afgive Æren til Kaptajn Cagni, der hørte til Hertugen af Abruzzernes Ledsagere paa Stella Polare-Ekspeditionen. Nu er Amerika atter kommet i Spidsen.

Som den nedenstaaende Talrække viser, rykker man ganske jævnt fremad mod det store Maal. Kun